

Yunus Emre'nin "Kibir Destanı"ndan Hareketle Günümüz Felsefe Alanına Bir Bakış

Nurten KİRİŞ YILMAZ*

Özet

İnsan "kendini bil"melidir. Çünkü insanın kendini bilmemesi yani eksikliğinin, aldatılabilir ya da yanılabılır olduğunun farkında olmaması onun temelde kendi benliğini, toplumsal rollerini, ahlaki ve siyasal varlık oluşunu yitirmesine sebep olacaktır. İnsan aklıyla ayakları yere basan ama kibriyle başını arşa kaldıran bir varlıktır. Eğer akli onun kibirli başını eğdirmeyi başaramazsa kaçınılmaz olarak kibirli söz ve üslup, kibirli bakış ve görüş ortaya çıkacaktır. Kibir ile ortaya konulmuş her düşünce en temelde ahlaki sorunlar ortaya çıkaracağı gibi bir de, eksikliklerini kabul etmeyen dogmatik bir tutum sergileyecektir.

Kibir insana her yaptığının en doğru, en güzel, en kudretli olduğunu fısıldar durur. Bu fısıltı kişinin durup düşünmesine, aklın devreye girmesine izin vermedikçe hata yapılmaya devam edilir. Tüm bunlardan hareketle bu çalışmamızda günümüz felsefesinin temel bir sorunu olan, bir alanda uzmanlaşmış olma özgüveniyle birlikte kâinatın bilgisine bütünüyle sahip olunduğuna ilişkin bir düşünce geliştirmenin entelektüel dünyaya büyük bir darbe vuracağı, Yunus Emre'nin *Risalet'ün Nushiye* eserinin "Kibir Destanı" bölümünden hareketle ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kibir, Akıl, Felsefe, Etik, Erdem, Yunus Emre.

A View in Contemporary Philosophy from Yunus Emre's "Epic of Arrogance"

Abstract

Human should know him/herself. Because if a person does not know him/herself, that is, not being aware of his/her lack, deception or fallibility, it will basically cause losing his or her own self, social roles, moral and political existence. A human is a being who has grounded his/her feet with his/her mind, but raised his/her head with his/her arrogance. If his/her mind fails to bend his/her arrogant head, inevitably arrogant speech and style, arrogant gaze and opinion will emerge. Every thought put forward with arrogance will not only raise moral problems, but will also exhibit a dogmatic attitude that does not accept its shortcomings. Arrogance keeps whispering to a person that everything s/he does is the best, the most beautiful, the most powerful. Unless this whispering allows the person to stop and think and the mind to step in, mistakes will continue to be made. Based on all these, in this study, we will deal with a fundamental problem of today's philosophy, that is, with the self-confidence of being specialized in a field, developing a thought that one has the knowledge of the universe completely, will be a great blow to the intellectual world, from the "Epic of Arrogance" of Yunus Emre's *Risalet'ün Nushiye*.

Keywords: Arrogance, Mind, Philosophy, Ethics, Virtue, Yunus Emre.

*Doç. Dr., SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Sistematiik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı, nurtenkiris@sdu.edu.tr ORCID: 0000-0002-9024-5284.

Giriş

Bir dersimizde felsefenin ne olduğunu ve bununla birlikte ne olmadığını ortaya koymak için dersi alan öğrencilerle okuduğumuz bir çalışmada "Felsefe, asla herkesin işi değildir."¹ cümlesini tartışmıştık. Bu cümle bir yönüyle doğru ve pek çok yönüyle de çarpıcıdır. Bugün felsefe ile yeni tanışan kişilere felsefenin herkesin işi olmadığını söylemek ne anlama gelir? Bu karşımızdaki kişiye sen buna yeterli olmayacak kadar herkesin mi demektir, yoksa felsefe kendisini herkese açmayan bir alandır mı demektir? Felsefe bir meydan okumadır, bir manifestodur. Bu meydan okuma hangi şeye, neye ya da kimedir? Dahası böylesi bir meydan okumada felsefe elitist bir etkinlik olarak konumlandırılmış olup, halktan, avamdan ve yerelden koparılmış olmamakta mıdır? Felsefe herkesin işi değilse, kimin işidir? Bu herkesin dışındakiler kimlerdir? Zenginler mi, aristokratlar mı, yöneticiler mi, yönetilenler mi, yaşlılar mı, gençler mi, işçiler mi, siyasilere mi? Burada belki de öncelikle cevap vermemiz gereken "felsefe önemli bir şey midir? Ve bu önemini nereden alır?" sorularıdır. Felsefe muhakkak önemlidir. Filozoflar ve düşünürler onun değer kazanması için elinden gelen çabayı göstermektedir. Peki bu durumda felsefenin değer kaybetmesine sebep olan nedir ya da kimlerdir? Adnan Esenyel bir bildiri metninde şöyle der:

Türkiye'de felsefe ya da felsefe kavramı ile anlaşılan etkinlik, biz felsefeciler için pek de sorgu sual kabul etmeyen bir öneme sahiptir. Felsefecinin felsefeye atfettiği bu önem ve değerlilik kuşkusuz şaşırtıcı değildir. Felsefeci elbette ki, kendi etkinliğine sahip çıkacak, ona sarsılmaz bir sadakat gösterecek ve geri kalan etkinlikler karşısında ona bir öncelik tanıyacaktır. Bundan daha olağan bir şey yoktur. Bilim adamının bilime, sanatçının sanata, din adamının da dine sahip çıkmasından daha doğal bir eğilim olamayacağına göre felsefeci de elbette felsefeye sahip çıkacak ve geri kalan bilgisel etkinlikler karşısında felsefeyi *korumaya* çabalayan bir içgüdü ile hareket edecektir.

Daha bu noktada ilginç bir tespitte bulunmuş oluyoruz. Felsefeyi, korunması gereken bir faaliyet olarak ele alıyoruz. Böylece gözümüzde felsefi etkinlik daha baştan, geri kalan etkinlikler karşısında ayakta kalmaya çalışan ve bu noktada bir haklılandırmaya ve korumaya ihtiyaç duyan bir faaliyete dönüşür. Felsefe gerçekten bir haklılandırmaya, dahası bir korumaya ihtiyaç duymakta mıdır?²

Bu soru çok önemlidir çünkü günümüzde sadece ülkemizde değil, bütün dünyada felsefe itibar kaybetmiştir. Bunun sebeplerinden biri felsefe ile ilgilenen kişilerin birbirleriyle yaşadıkları çatışma olabilir. Felsefe zaten gül bahçesi vadetmez, bilakis o; çatışmalardan ve eleştirilerden beslenir. Ancak bu noktada üslup ve eylem devreye girer. Fikri çatışma, eleştiri veya tepki felsefe alanıyla uğraşanlar için gayet olağan durumlardır. Olağan, normal olmayan ise fikirlerin değil, insanların çatışmasıdır. Esenyel'in iddia ettiği gibi "(...) dünyanın tabir-i caizse artık felsefe olmadan da dönmesi"³ felsefe ile ilgilenen kişilerin kabul etmekte zorlanacakları bir durumdur. Ama felsefecinin artık burada kendi olumsuz etkisini de hesaba katması gerekmektedir. Günümüzde ülkemizdeki çalışmalara bakıldığında kendini bir alanın ya da bir filozofun uzmanı olarak tanıtan felsefeciler, o kişi ya da felsefe konusu hakkında görüş belirten diğer pek çok kişiye veya görüşe tepkili, hoşgörüsüz ve eleştireldir. Eleştirel olmak en makul durumdur ancak diğer alanı tamamen görmezden gelmek ya da ileri süren kişi ya da görüşün itibarını zedelemek, yapıcı eleştiri sunmak yerine daima yıkıcı şekilde eleştirel tavırda olmak bir kibir faşizmidir. Bu kibir dili

¹Heinz, Heimsoeth, (2011), *Felsefenin Temel Disiplinleri*, (Çev. Takiyettin Mengüşoğlu), Ankara: Doğu Batı Yayınları, s. 16.

²Adnan, Esenyel, (2014), "Hakikatsiz Bir Felsefe Mümkün mü?", *III. Uluslararası Felsefe Kongresi-Gelenek, Demokrasi ve Felsefe*, 23-25 Ekim 2014, Bursa, **Erişim Adresi:** https://www.academia.edu/34022693/Hakikatsiz_Bir_Felsefe M%C3%BCmk%C3%BCn_M%C3%BC,

Erişim Tarihi: 20.07.2021, ss. 48-53, s. 48.

³Esenyel, (2014), s. 48.

özellikle sosyal medyanın aktif kullanılmasıyla birlikte dijital bir kibire de dönüşmüştür. Bu dijital kibir, çok daha hızlı yayılmakta ve kibirli üslup adeta beğeni sayısına göre şahlanmaktadır. Oysa muasır medeniyet alanı ötekiyle birlikte var olmakla mümkündür, ötekine rağmen değil. Bir doktor yaptığı işin ehli olduğunu iyileştirdiği hasta üzerinden gösterebilir ve bir hususta uzman olabilir. Bir hâkim yasalara uygun ve adaletli davranarak yaptığı işinde başarısını kanıtlayabilir. Ancak fikri alanların sonucu bakımından muğlak yapıda olması ve birinin ben bu işin uzmanıyım iddiasının kanıtının olmaması nedeniyle buradaki uzmanlık hep sallantıda kalacaktır. Diyelim ki bu iddia kabul görsün, o kişi ya da görüş entelektüel yeterlilik itibarıyla benzersiz olsun. Bu, yine de, o kişi ya da görüşün üzerine söz söylenmeyeceği anlamına gelmemektedir. Albayrak, çevirisini yaptığı Immanuel Kant'ın *Fakültelerin Çatışması* eserine yazdığı "Sunuş" kısmında günümüz felsefe dünyasının ve felsefe uzmanlarının durumunu şöyle ifade eder:

Kant'ın idealize ettiği gibi felsefe, diğer meslek disiplinleri gibi bir alan olarak yer almakta, teorik oyun kurucu rolünü çağrıştıracak herhangi bir işlevi bulunmamaktadır. Buralarda çok sayıda filozof-cuk, bilgi temeli olmadan, hemen hemen hiçbiri ne doğa bilimleri ne de matematik bilgisi almadan, aforizmalara ya da felsefe tarihi adı altında Batı üniversitelerinin literatürünü kutsal metin şeklinde aktararak felsefe yaptıklarını iddia etmektedirler. Aslında her bir filozof-cuk bir mezhep ya da tarikatı temsil eden küçük politik yapılar ya da dinî gruplar gibi hareket etmektedir.⁴

Bu noktada söylediklerimizi toparlayacak olursak günümüzde sürekli hızlı dijitalleşme, hızlı ve çoğu zaman eksik bilgi, hızlandırılmış ve sıkıştırılmış yaşam gibi hız önerisinde bulunan her alan karşısında felsefe ayak uyduramama sorunu yaşarken, bir yandan da kendince meydan okumaya devam etmektedir. Bu işin sevindirici kısmıdır ancak bu durumun bir hayli can sıkıcı olan tarafı ise bugün felsefe alanında sürekli yüzümüze çarpan bilgi eksikliğine rağmen kibirli bir üst bakış ile bir gruba ya da siyasi bir yönelime ait olunarak yapılan kibirli üslup ve itibarsızlaştırma, bir alanın uzmanı olduğuna ilişkin iddia ve bu iddiaya körü körüne bağlanmış gibi sebeplerle meydan okuma; felsefeyi yersiz, yurtsuz ve sahipsiz hale getirmektedir. Evet felsefe bir meydan okumadır ama bu meydan okuma günümüzde, "kendini bil!" düşüncesinden, aşırı/uç kibirli 'sen bilmezsin, en iyi ben bilirim' düşüncesine evrilmiştir. Günümüzde Pythagoras ve Sokrates gibi büyük bilgelerin felsefe yapabilmeyen ön koşulu olarak ifade ettikleri "kendini bil! düsturu göz ardı edilmekte ve herkes kendi bildiğinden memnun kalmaya ve onunla böbürlenmeye devam etmektedir. Aslında burada kendini bilen kişinin istediği kadar kendisini anlatmasında da bir beis yoktur. Buradaki sorun kendini bilmeyen, ham olan, olgunlaşmamış insanın bildiğini sandığı şeyle kibirlenmesidir. Nitekim Montaigne "Yalnız Sokrates, tanrısının dediğine uyup kendini gerçekten tanımasını ve küçük görmesini bildiği için Bilge adını almaya hak kazanmıştır. Kendini böylesine tanıyan adam istediği kadar kendinden söz etsin." der.⁵

İnsan sosyal, toplumsal bir varlık olarak diğeri ile yaşamak zorundadır. Eğer toplumsal düzlemde kendisini bilmek için yola çıkmış insan sayısı çok olursa o toplum düzenli, iyi, doğru ve ahlaklı bir toplum olacaktır. Aynı zamanda 'kendini bil' en, kendi Ben'ine ulaşan insanların yaptığı felsefe de kusursuzluğa yakın olacaktır. Ancak görülmektedir ki günümüzün en temel sorunu kibirli bir bakış açısıyla felsefeye yönelmektir. 'Felsefe nedir' sorusu günümüzde biraz alaycı bir edayla 'felsefe ne işe yarar' sorusuna dönüşmüştür. Aslında bu duruma şaşırılmaması gerekir. Çünkü bizler modern çağın mekanikleşmiş, ruhsuz makineleriyiz ve bu makine sadece çalışmasını devam ettiren aygıtlara değer verdiği için, çalışmanın kendisi üzerine düşünen bir refleksiyon sergilemeye gerek duymamaktadır. Bu nedenle günümüzde felsefe, hayatının felsefesinden koparak, kendisini bilge zanneden

⁴Mevlüt, Albayrak, "Immanuel Kant, (2021), *Fakültelerin Çatışması*, (Çev. Mevlüt Albayrak), Ankara: Fol Yayınevi.) İçinde geçen "Sunuş" kısmı, s. 19.

⁵Montaigne, (1999), *Denemeler*, (Çev. Sabahattin Eyuboğlu), İstanbul: Cem Yayınevi, s. 34.

cahillerin alanı haline gelmiştir. Öte yandan bilim, hukuk, siyaset ya da din, kibirli bir bakış açısıyla felsefeyi ötelere, pozitif bilimlere kibirle felsefeyi oyundan çıkarmaya çalışır ama tüm bunlardan daha fenası, felsefe ile uğraşanların kibirli bir bakışla kendi alanlarına bakmalarıdır ki, bu durum felsefenin köküne dinamit yerleştirmek demektir. Burada felsefeciyeye düşen akl-ı selim davranarak, felsefe içinde felsefeye zarar vermekten uzaklaşmak olmalıdır. Aksi halde bu kibirli bakış felsefenin sonunu getirecektir. Badiou *Felsefe İçin Manifesto* eserinde bu mevzuyu ele alarak, felsefecilerin artık felsefeden fazlasıyla umut kesmiş olduklarını ve bu sebeple felsefe yerine başka alanlara yöneldiklerini, artık felsefenin kendisine bir arzu duyulmadığını ifade eder:

Tuhaf ama bu felsefecilerin çoğu felsefenin imkansız olduğunu, sonunun geldiğini ve kendisinden başka bir şeye devredilmiş (delegue) olduğunu söyler. Örneğin Lacoue-Labarthe, "Artık felsefe arzusu duymamak gerekir" derken, benzer bir şekilde Lyotard "Mimari olarak felsefe çökmüştür" der. (...) Ölülerimizin en şanslısı Lacan bir "felsefeci-karşıtı" değil miydi? Lyotard'ın Mevcudiyetin kaderine ancak ressamları yorumlayarak değinmesini, Deleuze'ün son büyük yapıtının konusunun sinema olmasını (...) başka türlü nasıl açıklayabiliriz? Hemen hemen felsefecilerimizin hepsi, felsefenin artık dolduramayacağını ilan ettikleri yeri felsefenin ilgi alanlarından birinin kaçamak bir şekilde işgal etmesini sağlamak için dolaylanmış bir yazın, dolaylı araçlar ve dolambaçlı göndermeler (referent) arayışına düşmüştür.⁶

Felsefe kelimesinin Batı dillerindeki karşılığı olan *philosophia* sözcüğü ele alındığında karşımıza en az iki anlam çıkmaktadır. Bunların biri bilginin kendisini doğrudan sevmek, bilgiye karşı dostane tavır sergilemek ve merak duygusuyla ortaya çıkmış olan bilgiyi sadece ona aynı sebeple ulaşmak isteyenlerle paylaşmak olarak ele alınabilir. Bu nedenle bilginlerin, filozofların ve din adamlarının bilgisini insanlığın hizmetine kullanması umulan ve beklenen bir şeydir. Ancak bilginin yalan yanlış aktarılması, kişinin bilgisini kötüye kullanması en temelde ciddi bir ahlaki problem olarak ele alınabilirken, daha önceden kazanılmış bir bilgiyi dosdoğru söyleyip ancak bir üst bakışla, başkalarına bir üstünlük göstergesi olarak paylaşmak, bilgi ile böbürlenmek, kibirlenmek, amiyane tabirle bilgiyi 'satmak' yine ciddi bir ahlaki meseledir. Düşünce tarihinin Doğu ve Batı'daki serüvenine baktığımızda ilk çağdan itibaren üstünlük taslama, kendini beğenme, kibirli davranma, düşmanlık çıkarma, iftira ve gıybet etme gibi eylemlerin yerine sabırlı olma, tevazu sahibi olma, iyimser ve hoşgörülü olma gibi öğütlerle karşılaşırız. Çalışmamızda Yunus Emre'nin *Risalet'un Nushiye* eserinde ele aldığı "Kibir Destanı" bölümü bir konuda bilgi sahibi olmadan üstünlenmeyi de bir konuda herkesten fazla bilgi sahibi olup üstünlenmeyi de yerer. Bu nedenle bu çalışma 'kibir nedir ve ondan neden uzak durmalıyız' sorularına yanıt vermeye çalışırken, bir yandan da yukarıda ele aldığımız günümüz felsefesinin ve felsefecilerinin düştüğü duruma ilişkin uyarı mahiyetinde öğütlere yer verecektir. Bu öğütlerin dikkate alınması ise felsefenin yeniden inşası ya da iadeyi itibarı için önemlidir.

Yunus Emre'nin "Kibir Destanı"

Sözlük anlamı itibarıyla 'kibir' kelimesi Arapça'dan dilimize geçmiştir ve "Kendini beğenme, başkalarından üstün tutma, büyülenme, benlik, gurur."⁷ anlamlarına gelmektedir. Uçan, çalışmasında bu sözcüğün anlamlarını şu şekilde ele alır; "Kibir sözcüğü ise 'büyüklük, irilik, ululuk anlamlarının yanında aynı kökten bir başka anlamı 'büyük günah' (kebair) anlamını da içerir. 'Aşırı olmak', 'kendini büyük görmek' anlamları da var. 'Ekabir'dendir sözü, Türkçede ironik bir şekilde 'kendini büyük görür' anlamında

⁶Alain, Badiou, (2005), *Felsefe İçin Manifesto*, (Çev. Nilgün Tural-Hakkı Hünler), İzmir: Ara-lık Yayınevi, s. 15-16.

⁷"Kibir" Md., **Erişim Adresi:** <https://sozluk.gov.tr/>. **Erişim Tarihi:** 20.07.2021.

da kullanılır.”⁸ Yani kendini büyük görme, davranış ve söylemini üstünlük taslayarak ifade etme, başkalarından üstün olduğunu gösterme gibi anlamlara gelir.

Yunus Emre bazı konularda öğütler verdiği *Risalet'ün Nushiye* adlı eserinin bir kısmını kibir meselesine ayırmıştır. Yunus Emre şüphesiz kibri olumsuz bir anlamda ele alan ilk mutasavvıf değildir. Dinlerde kibir yasaklanmış ve pek çok mutasavvıf da bu minvalde görüş belirtmiştir. Örneğin Mevlana(1207-1273) *Mesnevi*'sinde gemici ve gramerci örneği ile durumu ifade etmiştir.

2835 Bir nahivci gemiye bindi. O kendini beğenmiş, yüzünü gemiciye dönüp: 2836 “*Sen hiç nahiv okudun mu?*” dedi. [Gemici] “*Hayır*, dedi. [Nahivci]: *Ömrünün yarısı mahvoldu*, dedi. 2837 Öfkesinden gemicinin gönlü kırıldı. Ama o anda cevap vermeyip sustu. 2838 Rüzgâr gemiyi bir girdaba düşürdü. Gemici, o nahivciye yüksek sesle seslendi: 2839 *Yüzme bilir misin hiç, söyle*. [Nahivci]: *Hayır, a güzel cevaplı, güzel yüzlü*, dedi. 2840 *Bütin ömrün mahvoldu ey nahivci, çünkü gemi bu girdaplarda batacak*, dedi.⁹

Burada basit bir ifadeyle bilgi sahibi olan bir insanın gözünü sadece bu dünyaya açmış olması ve diğer tüm dünya bilgilerine kör olmasını gördüğümüzü söyleyebiliriz. Bu da demektir ki, insan eksik bir varlıktır. Bu varlık kendini her alanda yetkinleştirmeye çalışmalı ancak aciziyetinin de farkında olmalıdır. Mevlana kibirle davranan insanın durumun acınası olduğunu ve Peygamber'in bu nedenle “acınmış ümmet” adını taktığını ifade eder ve cahillikten kaynaklanacak kibirlenme hatasından dönülmesi için uyarıda bulunur.

3120. İşte o sözü doğru hak peygamber, bunun için bizi “*Acınmış ümmet*” diye adlandırdı. 3121 [42b] Ey ulular! O kurtların kemiklerini, tüylerini apaçık görün de öğüt alın. 3122 Akıllı kişi, Firavun'un ve Âd'ın sonunu duyunca, bu varlığı ve kibri başından atar. 3123 Eğer atmazsa, başkaları onun halinden, onun sapkınlığından öğüt alır.¹⁰

Bir hususta bilgi sahibi olmak bunun için azmetmek başka bir şeydir, bu bilgiyi kibirle başkalarını ezmek için kullanmak onlara üstünlük kurmak ise başka. Mevlana, “O kibir içinde büyüklenen ateşi bile bir yel söndürür.”¹¹ diyerek, kibirli davranmanın sonunun ibretlik bir durum olacağını ifade eder. Çiçek aynı mevzuyu şu şekilde ele alır; “Bilgi dileyip de onu elde eden insan, bilgiyi amaç değil de insanlara faydalı olmak için bir araç olarak kullanılmalıdır. Hiçbir bilgin, yalnız kendi bilgisine güvenip de kibir ve gurura kapılmamalıdır.”¹² Kültürümüzde de pek çok atasözüyle ele alınan bu mevzu çok önemlidir. İnsan boş başak misali buğday ile dolduğunda başını yere eğmelidir. Yani bilgili kişi, donanımıyla kibirli davranmak yerine kendini bilen, kendini bilen insan ise tevazu sahibi ve yol gösterici olmalıdır. Çiçek Mevlana'da da aynı görüşlerin mevcut olduğunu şu alıntıyla ifade eder; “Mevlana için bilgi, insanı kibir sahibi yapmak yerine Yaratıcının rızasını kazanmak uğruna, onu alçak gönüllü kılmalı ve topluma fayda sağlayıcı, ufuk açıcı, yol gösterici hale getirmelidir. Bunu sağlamada araç olamıyorsa bilgi, işlevini yerine getirmekten uzaktır.”¹³

⁸M. Hilmi, Uçan, (2018), “Bir Değer Yargısı Olarak ‘Vakar’ ve ‘Kibir’ Bağlamında Güray Süngü'nün ‘Kibir’ Adlı Öyküsünün Göstergelimsel Çözümlemesi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 2, Eylül 2018, 155-164, s. 156.

⁹Mevlânâ, Celâleddin-i Rûmî, (2015), *Mesnevî-i Ma'nevî*, (Çev. Derya Örs, Hicabi Kırılgaç), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, s. 134.

¹⁰Mevlânâ, (2015), s. 144.

¹¹Mevlânâ, (2015), s. 78.

¹²Hasan Çiçek, (2003), “Kadim Üç Felsefe Problemi Bağlamında Mevlana'nın Mesnevi'sinde Metaforik Anlatım”, *AÜFD*, Cilt 44, Sayı 1 ss. 293-311, **Erişim Adresi:** <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/66049>, **Erişim Tarihi:** 20.07.2021, s. 307.

¹³Çiçek, (2003), s. 307.

Bazen de bir bilgi erbabı kendisinden fayda görülen kişilerce övülür, değer görür. Bu insanlar âlim olarak hizmette sınır tanımazlar ancak ne zaman ki övülme zaafına yenilir de bu ilgiden dolayı kibre düşerlerse orada âlimlik boşa geçer. Mevlana, "1853- O da, halkı, kendisiyle sarhoş görünce kibrinden, kendisinden geçer."¹⁴ der. İster halkın övgüsünden dolayı, isterse bilgisinin fazlalığından dolayı her ne sebeple olursa olsun insan kibirli ve böbürlenerek davrandığının çoğu zaman farkında değildir. Onlara bunun doğru olmadığı her ne şekilde gösterilirse gösterilsin gözlerine perde inmiş gibidir, bu yanlışlarını göremezler ve söyleyen kişilerin söylediklerine de kulak asmazlar. Mevlana bunu çok güzel ifade etmiştir:

3240 Allah, namusu yüz batman [ağırlığında] demir yaptı da niceleri görünmez bağlarla bağlandı. 3241 Kibir ve küfür, o yolu öylesine bağladı ki [kibirlelenip küfreden] ah bile çıkaramaz. 3242 [Allah]: "[*Boyunlarına*] zincir vurduk, başlarını yukarı kaldırmışlar, indiremezler" dedi. O zincirler bizden dışarıda değil. 3243 "*Artlarına engeller koyduk, gözlerini perdeledik*"", [böylesi] kimse, önünde ardında bağı göremez. 3244 O dikilen engelde ovanın rengi vardır; [ona takılan] onun kazanın engeli olduğunu bilmez. 3245 Senin güzelin, [gerçek] güzelin yüzüne engeldir; senin mürşidin, [gerçek] mürşidin sözüne engeldir. 3246 Din sevdasına düşmüş nice kâfirler [ama] şuna buna namus ve kibir taslamak onlara bağlıdır.¹⁵

Çiçek Mevlana'nın *Mesnevi*'sinden hareketle ahlakı, insanın ahlaklı olması için ilkeli olması gerektiğini ve bu ilkeliliğin ise kötü huylardan uzak durmak olduğunu ifade eder. Ancak kötü huylardan uzak duran ve iyi huylara sıkı bir şekilde bağlı olan insan Tanrı'ya yakın olur ve bu insan kötü özelliklerden uzaklaşarak kendi özünü bulur, kâmil insan olur. Kâmil insan da Tanrı'ya yakın ve onunla benzerdir.

Mevlana'ya göre etiğin konusu olan ahlâk, "insanı Tanrı'dan uzaklaştıran kötü" huy diye nitelenebilecek "hırs, kıskançlık, yalan, kibir" vs. özelliklerden uzaklaşıp; "şefkat, sevgi, cömertlik, alçak gönüllülük" vs. "iyi huy" diye nitelenebilecek özellikleri ilke edinme, ahlâklılık ise, onları yaşama geçirmedir. Bu ahlâkî ilkelere bağlı kalındığında "kâmil insan"; bu ilkelere sapıldığında da eksik insan olunur. İnsan köken itibarıyla iyidir. Çünkü insan da Tanrı'nın vasfından bir örnektir.¹⁶

Hacı Bektaş-ı Veli ise Makâlât eserinde "vay sana ki içinde; kibir ve hased, (kıskançlık) cimrilik, düşmanlık, tamah, öfke, gıybet, kahkaha, (şamata) ve maskaralık ile bunlar gibi daha nice şeytan fiili varsa, suyla yıkanıp nasıl arınacaksın? Öyleyse hakikaten bil ki arınamazsın."¹⁷

Diyerek kibirli olanların diğer saydığı fiillerle birlikte şeytani olduğunu ifade eder. Yani kibri kötü yöne ait özellik olarak ele alır. Hacı Bektaş-ı Veli'ye göre "Kibrin aslı şeytan"¹⁸, burada şeytani olan bu özellik hem kötü bir özellik olduğunun ifadesi için hem hak yolundan döndürücü olduğu için hem de şeytanın kibri yüzünden kovulması öyküsünden dolayı ele alınmıştır. İnsan kibre düştüğünde kovulmuşlardan olur.

Dinlerde güzel huy ve erdemler övülürken bunlar sayesinde kişinin kendini bileceği aktarılır. Aynı zamanda hiçbir dini görüş kibirden hoşlanmaz ve ondan uzak durulmasını özellikle vurgularlar. Kur'an'da Bakara suresinin 13. Ayeti kibri şöyle ifade eder. "Ve (yine) kendilerine: 'İnsanların iman ettiği gibi siz de iman edin' denildiğinde: 'Düşük akıllıların iman ettiği gibi mi iman edelim?' derler. Bilin ki, gerçekten asıl düşük-akıllılar kendileridir; ama bilmezler."¹⁹ Yine Bakara Suresi'nin 34. Ayeti, "Ve meleklerle: 'Adem'e secde edin' dedik. İblis hariç (hepsi) secde ettiler. O ise, diretti ve kibirlendi, (böylece)

¹⁴Mevlânâ, (2015), s. 99.

¹⁵Mevlânâ, (2015), s. 148.

¹⁶Çiçek, (2003), s. 308-309.

¹⁷Hacı Bektaş-ı Veli, (1990), *Makâlât*, çev. Esad Coşan, sad. Hüseyin Özbay, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 6-7.

¹⁸Hacı Bektaş-ı Veli, (1990), s. 31.

¹⁹Erişim Adresi: <https://kuranfihristi.net/fihrist/kibir..>, Erişim Tarihi: 20.07.2021.

kafirlerden oldu.” şeklinde kibir mevzusu ifade edilmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli’nin ele aldığı şekilde şeytan’ın kovulmasının sebebi kibridir. Kibir bir tür ahlaki hastalık ya da bozukluktur. Güngör ise kibir konusunun Hıristiyanlıkta yedi ölümcül günahtan biri olarak görüldüğünü ifade ettiği çalışmasında Kitab-ı Mukaddes’ten hareketle açıklama yapmıştır. Ona göre,

Kitab-ı Mukaddes’in üzerinde durduğu bir günah olan kibir, Tanrı’nın nefret edip öğrendiği günahlar arasında sayılmıştır(...). Papa Büyük Gregory’nin “bütün günahların kraliçesi” olarak tasvir ettiği(...) yedi ölümcül günahtan biri olan kibir, insanın sahip olduğu faziletlerini aşırı derecede sevmesi(...), kendisini bütün anlam ve önemin merkezinde görmesi(...), Tanrı’dan yardım almadan her şeyi yapabileceğine inanması(...) ve kendisini olduğundan daha büyük görmesidir(...). Kibrin özü bencilliktir(...). Kibir bütün günahların kaynağı olarak telâkki edilmektedir. Ayrıca yedi ölümcül günahın diğer unsurlarının da ondan kaynaklandığı düşünülmektedir(...). Kitab-ı Mukaddes ise kibri, insandan sadır olup onu kirleten ahlâksız bir davranış olarak betimlemektedir(...).²⁰

Aristoteles *Nikomakhos’a Etik* kitabında erdem kavramını düşünce ve karakter erdemi olarak ayırır ve karakter erdeminin alışkanlıkla edinildiğini ifade eder.²¹ Erdem ona göre tercihlere bağlı olan bir huydur ve bu huy orta olma halidir.²² Yani Aristoteles etiğinde erdemli davranış iki uç arasında orta olmandır ancak bu orta olma bazen duruma göre değişir. Kibir her ne durumda olursa olsun uçta yer alır, hiçbir zaman orta olma durumu yoktur. Aristoteles yüce gönüllülük erdeminin, kendini beğenmişlik ve pısrıklık olarak iki uç olanın ortası olarak ele alır. Bunun dışındaki pek çok kaynakta da bu orta olma hali tevazu, tevazunun bir ucu kibir diğer ucu ise alçaklık-şağalışlıktır. Aristoteles şöyle ifade etmiştir;

Nitekim pısrık iyi şeylere lâyık olduğu halde, kendini lâyık olduğu şeyden yoksun bırakır ve kendini iyi şeylere lâyık görmemekle ve kendini tanınamakla kötü bir özelliği varmış gibi geliyor. (...) Böyle kişiler aptal değil, daha çok çekingen görünürler. (...) Oysa kendini beğenmiş kişiler aptaldır ve kendilerini tanımazlar, bu da açıkça görünür, lâyık olmadıkları halde onurlu işlere girişirler, sonunda da ayıplanırlar.²³

Voltaire ise *Felsefe Sözlüğü*’nde Latince “Orgueil” kelimesiyle kibir kavramını açıklar. Burada kelimenin anlamı daha çok “gurur” kelimesi ile karşılanmakta olmasına rağmen kelime dilimize “kibir” olarak çevrilmiştir. Gurur ve kibir kelimeleri arasında hem benzerlik hem de farklılık bulunmaktadır. Bu konuya kısaca açıklık getirmek gerekmektedir. TDK sözlüğüne göre gurur kelimesi, “kendini beğenme, büyülenme. Çalım, övünme, kurum.”²⁴ anlamlarıyla ifade edilmekte olan Arapça kökenli bir kavramdır. Bu anlam itibarıyla birbirine benziyor olan bu kelime aslında küçük nüanslarla birbirinden farklıdır. Aydın detaylı bir şekilde gurur kavramını şöyle ifade eder;

Daha ayrıntılı biçimde ele alındığında gururun özünde a) bir kişinin kendi onuru, önemi, değeri ya da üstünlüğü konusundaki güçlü kanısı; b) kişinin kendisinden, sahip olduğu pozisyonundan ya da karakterinden kaynaklanan onur duyma, öz saygı ve özgüven duygusu; c) kendisi tarafından yapılan, kendisine ait olan veya kendisine kredi kazandırdığına inandığı bir şeyde alınan zevk veya memnuniyet duyma, d)

²⁰Muhammed, Güngör, (2014), “Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 17 / 45 (15-12-2014) (Aralık 2014): 36-59 . **Erişim Adresi:** <https://doi.org/10.15745/da.76332>, **Erişim Tarihi:** 20.07.2021, s. 40.

²¹Aristoteles, (2007), *Nikomakhos’a Etik*, (Çev. Saffet Babür), Ankara: BilgeSu Yayınevi, s. 29, 1103a 15.

²²Aristoteles, (2007), s. 37, 1107a.

²³Aristoteles, (2007), s. 81, 1125a10-30.

²⁴“Gurur” Md., **Erişim Adresi:** <https://sozluk.gov.tr/>. **Erişim Tarihi:** 20.07.2021.

yaşanılan hayranlık duygusu vardır (...). Tüm bu açılardan ele alındığında gurur kavramı çeşitli anlamları içeren, zengin bir kavramdır.²⁵

Gurur, insanın kendine ve kendisiyle ilişkili şeylere karşı hissettiği olumlu bir duygudur. Bu anlamda gururun yarattığı yoğun duyguların, insanın iç dünyasındaki en güçlü motivasyon olabileceği açıktır. Gurur kavramının temelinde erdemli olma isteğinin yattığı, başta Hume olmak üzere çeşitli felsefeciler tarafından ileri sürülmüştür (...). Aristoteles için gurur üstün bir erdemdi ve bir insanî süsleyen üstün bir özellikti. Gurur verici şeyler "büyük" şeylerdir ve gururlu kişilerin önemli başarıları vardır. Böyle kişiler kendisi ve başkaları tarafından yaptığı iş için uygun şekilde takdir edilmeyi hak ederler. Aristoteles ise bir şeyle gurur duyma konusunda iki şekilde hata yapabileceğini ifade etmektedir. Mükemmel bir başarı üreten ancak onu paylaşmayan ve başkalarının onu bilmesini istemeyen kişi, alçakgönüllüdür. Ancak haksız yere büyük başarıları kendine mal eden kişi ise kibirlidir. Ona göre, eğer kendi başarıları için uygun tatmini sağlıyor ise gurur bir erdemdir (...).²⁶

Yukarıdaki alıntıdan görüldüğü üzere kibir kavramı gurur ya da onu gibi pek çok kavram ile benzer anlamlara sahip olmasına rağmen bu kavramın diğerlerinden önemli farkı her anlamda olumsuz anlama gelmesidir. Gurur ya da onur duymak, üstünlenmek anlamlarına gelse de bu kavramların olumlu anlamları mevcutken kibir kavramının olumlu bir tarafı yoktur. Bu anlamda Voltaire *Felsefe Sözlüğü* eserinde Cicero'nun kibirli davranışını ele alır. O şöyle aktarır: "Cicero, mektuplarından birinde, dostuna senlibenli şöyle diyor: "Beni kimin yanına isterseniz gönderin, ona Galia topraklarını verdireyim." Bir başka mektubunda da, eyaletlerini birer krallık haline getirmiş olduğu için kendisine teşekkür eden bilmem hangi hükümdarların yazdıkları mektuplardan bıkip usandıgımı söyleyerek sizlanır; bu krallıkların nerede bulunduğunu bile bilmediğini sözlerine ekler."²⁷ Voltaire bu ifadeleri ele alarak onun kibirlilik etmiş olduğunu ifade eder. Ona göre, "Bu duygu, insanoğlu kadar cılız bir varlığa hiç de uygun düşmemekle birlikte, bir Cicero'nun, bir Sezar'ın, bir Scipio'nun bu duyguya kapılmış olması hoş görülebilir; ama yarı barbar kentlerimizin bir köşesinde, küçük bir görev satın alıp kötü dizeler bastırmış bir adamın kibirlilik taslamaya kalkması, insanı uzun uzun güldürür."²⁸ Daha öncede ifade ettiğimiz üzere bilgelige erişmiş birinin bilgisinden hareketle gururlanması normal karşılanabilir ama hem bilge görünümlü bir cahil olunması hem de bu cahillikle kendini beğenmiş bir şekilde davranılması insanı en basit haliyle gülünç duruma düşürür.

Schopenhauer de *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar* adlı eserinde insanın varoluş amacını başkalarına dayandırmasının temel bir sonucunun gururlanmak ve kibirli olmak olduğunu ifade edecektir. O, "Bu konu, yani, bizim başkalarının görüşündeki varoluşumuz, doğamızın özel bir zayıflığı sonucunda, istisnasız bir biçimde çok abartılır; oysa en küçük bir düşünüş bile, kendi başına bunun bizim mutluluğumuz açısından önemsiz olduğunu gösterebilir. Buna göre, her insanın ötekilerin elverişli görüşlerini fark eder etmez ve gururu bir biçimde okşanır okşanmaz neden içten içe sevindiğini açıklamak zordur."²⁹ diyerek kendi değerini başkalarında bulmak en basit tabirle "(Latince) Boşluk, değersizlik ve kibir anlam"ına gelen "*vanitas* adı verilmiş olan budalalık"³⁰ tır der.

Schopenhauer için budalalık, "mevki hırsı, kibir ve gurur" olmak üzere üç kola ayrılır.³¹ Schopenhauer kibir ve gurur arasındaki farkı da bu bölümde açıklar ve "Son ikisi arasındaki fark, *gururun* kişinin kendi değerinin herhangi bir bakımdan üstünlüğü hakkında zaten

²⁵İnayet, Aydın, (2020), "Mesleki Gurur ve Öğretmenlik Mesleği", *Prof. Dr. Hüseyin Korkut'a Armağan Eğitimde 58. Yıl*, (Ed. Elife Doğan Kılıç), Ankara: Anı Yayıncılık, ss. 142-154, s. 143.

²⁶Aydın, (2020), s. 143.

²⁷Voltaire, (2014), *Felsefe Sözlüğü*, (Çev. Lütfi Ay), İstanbul: İnkılâp Yayınevi, s. 337.

²⁸Voltaire, (2014), s. 337.

²⁹Arthur, Schopenhauer, (2017), *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar*, (Çev. Mustafa Tüzel), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 51.

³⁰Schopenhauer, (2017), s. 55.

³¹Schopenhauer, (2017), s. 58.

sabit olan kanısına dayanmasıdır; buna karşılık *kibir*, başkalarında böyle bir canı uyandırma arzusudur. (...) Buna göre gurur, *içten* kaynaklanır, bu yüzden kendi kendine dolaysızca aşırı saygı gösterilmesidir; buna karşılık *kibir* ise böyle bir saygıya dışarıdan, yani dolaylı bir biçimde ulaşma çabasıdır. Buna uygun olarak kibir geveze, gurur da suskun yapar. (...) Gururun en kötü düşmanı, demek istiyorum ki en büyük engeli, (...) kibirdir.”³² Görüldüğü üzere Schopenhauer için gurur ve kibir arasında önemli bir ayrım söz konusudur. İnsanın kendi emeği ile kazandığından gururlanması ya da bir şeylerden gurur duyması sorunlu bir durum değildir. Sorun olan kısım insanın hâlihazırda mevcut olmayan şeyleri üst bir bakışla varmış gibi anlatarak hem kendine yabancılaşması hem de diğerlerini aldatmaya çalışmasıdır.

Schopenhauer, diğerlerinin bizim varoluşumuz üzerindeki bu olumsuz değerini sıklıkla yineler ve “bizim hastalıklı bir hassaslıkta olduğu için sık sık hastalanan tüm özgüvenimizin, tüm kibirliliğimizin ve iddialarımızın ve aynı zamanda tüm gösterişimizin ve böbürlenmemizin temelinde başkalarının görüşü yatmaktadır”³³ der. Schopenhauer aynı bölümde bu durumu idam sehпасına doğru giderken bile insanların başkaları tarafından önemsenme arzusu taşıdıklarını ve bu budalalığa göre eylemde bulduklarını gösteren örnekler verir. Birazdan ölecek olmak bile insanı bir başkasının gözünde küçük düşmeye olan korkusundan uzaklaştırır.³⁴ Yapılan sosyal medya anketlerinden birinde, ‘bir depreme üzerinizde uygun bir kıyafet olmadan yakalanırsanız yine de koşarak dışarı çıkar mısınız?’ şeklinde bir soru sorulmuş ve bu soruya genellikle “elalem ne der?” görüşüyle hareket edildiği için ‘o halde dışarıya çıkmam.’ cevabı verilmiştir. Bu çalışmanın bilimsel ölçütleri, niceliği, niteliği, örneklem grubu, tarafsızlığı vs. gibi açılardan ele almadığımızı belirtmek gerekir. Bu çalışmayı örnek olarak ele almamızın sebebi insanın en çaresiz olduğu anlarda bile başkalarına göre davranma eğiliminde olduklarıdır. Aslında işte bu nokta kişinin kendi öz saygısını kaybettiği noktadır. Tiberius&Walker’a göre, “kibir diğer insanlarla karşılıklı yakın, güçlü ilişkiler kurabilmek ve sürdürülebilmek için önemli bir engeldir. İyi bir yaşamı inşa edebilmek için de önemli bir engeldir.”³⁵ Bu iyi yaşam engeli aynı zamanda insanın özgürlüğünü ortadan kaldırır. Onun öz saygısına ket vurur ve onu köleleştirir. Kant’ın öz saygı kavramını ele alan ve kibir ile öz saygı kavramının bir araya gelemeyeceğini açıklayan çalışmasında Dillon şöyle diyor; kibirli biri olmamak için öz saygının farklı türleri hakkında yazarken nasıl ki kölelik eksikliğinin kusurluluğuysa, kibirin de aşırılığın kusuru olduğunu iddia ettim. Bu nedenle kişinin kendine saygı duymak için güçlü öz saygılı nedenleri olduğu kadar, kibirli olmamak için de güçlü bir nedeni vardır, bunu köle olmamak için yapar, der.³⁶

Yunus Emre ise *Risalet’ün Nushiye* eserinin “Kibir Destanı”³⁷ kısmında kibir konusunu ele alır. Yunus Emre’nin *Nasihatler Kitabı* olarak çevrilen bu eseri önce bir başlangıç, ardından “Akıl Tarifi” bölümü ve onun ardından da “Akıl ve Ruh Destanı”, “Kibir Destanı”, “Öfke ve Gazap Destanı”, “Sabır Destanı”, “Haset ve Cimrilik Destanı”, “İftira ve Gıybet Destanı” başlıklı altı bölümden oluşur. Çalışmamız daha öncede ifade etmiş olduğumuz üzere kötü olan huylardan kibir konusunu ele alacaktır.

³²Schopenhauer, (2017), s. 58-59.

³³Schopenhauer, (2017), s. 55.

³⁴Schopenhauer, (2017), s. 56-57.

³⁵Valerie Tiberius and John D. Walker, (1998), “Arrogance”, *Amerikan Philosophical Quarterly*, Oct. 1998, Vol. 35, No. 4, pp. 379-390, p.386.

³⁶ Robin S. Dillon, (2004), “Kant on Arrogance and Self- Respect”, *Setting the Moral Compass: Essays by Women Philosophers*, (Ed. Cheshire Calhoun), New York: Oxford University Press, pp. 191-216, p. 191.

³⁷Yunus Emre, (2013), *Nasihatler Kitabı (Risâletü’n Nushiyye)*, (Haz. Ziya Avşar), Ankara: Sistem Ofset. Yunus Emre’nin bu eserinden hareketle hazırlanan çalışmamızda Ziya Avşar (2013) tarafından hazırlanan eser kullanılmıştır. Çalışma boyunca “Kibir Destanı” kısmında geçen beyitlere sık sık atıfta bulunmanın dikkat dağıtıcı olacağı düşünülerek bu eser sadece burada dipnot ile belirtilmiştir. Yunus Emre beyitlerinin tümü bu eserden alınmıştır.(yn.)

Yunus Emre'nin "Kibir Destanı" bölümünde ele aldığı kibir konusu mecazi ve metaforik kavramlarla hikayelendirilmiştir. Bölümün içindeki konular dönemin siyasi koşullarının ve gündelik yaşayışının etkisinden hareketle Moğol istilaları gibi olaylara benzetilerek hikâye edilmiştir. Örneğin dağ, harami, casus, taht gibi kavramlar bu bölümde mecazi olarak kullanılmıştır. Bu durum Yunus Emre üzerine yapılan pek çok çalışmada ele alınmıştır. Örneğin Demir, "İnsan vücudunu bir ülkeye benzeten Yunus, bu ülkeyi ele geçirmek isteyen 'tama, kibir, cimrilik, öfke ve gıybet'in 'Akıl' sultanının yönlendirmesiyle yerlerini 'kanaat, tevazu, cömertlik, sabır ve doğruluk'a bırakmasını alegorik bir tarzda anlatmıştır. Her iki klasik eserde de **kanaat, tevazu, cömertlik ve doğruluk** ortak değerlerdir. Eserlerde İslamiyetin 'güzel ahlak' prensibiyle 'ideal insan' portresi çizilmiştir."³⁸ Yine Kaplan aynı minvalde şu açıklamayı yapar, "Yunus, 'kibir'i dağ başlarında oturan ve yol vuran haramilere benzetir. Bu benzetme de sosyal bakımdan mânâlıdır. Zira umumiyetle göçebeler yüksek yerlerde, dağlarda ve yaylalarda yaşarlar."³⁹ Görülmektedir ki Yunus Emre için kibirden kurtulmanın yolu akıl ve tevazu iş birliğine güvenip tevazulu davranmayı tekrar önemli hale getirmektir. Tatçı Yunus Emre üzerine yaptığı pek çok çalışmadan hareketle Yunus Emre'ye en vakıf isimlerden biridir. Bu nedenle çalışmamızın konusu olan eseri de çalışmasında çok güzel yorumlamıştır. Bu kısımda Tatçı'nın Yunus'un kibir ile ilgili destanı hakkında yaptığı açıklamayı alıntılatacağız.

"Kibir Destânı"nda Yûnus "kibr"i dağa, kibrin çeşitli sıfatlarını da dağ başlarında oturan ve insanların yolunu kesen harâmîlere benzetir. Kibrin zıddı ise tevâzudur. Mutasavvıf bu hikâyede tevâzu yerine bazen "aşaklık" kelimesini de kullanır. Aşaklık, dağın zıddına aşağıdaki yer (ova) demektir.

Zaman zaman dile getirdiğimiz gibi Yûnus'un "Yolcuya Öğütler"indeki teşbihlerin bir kısmı sosyal hayattan bir kısmı da misâl âlemindedir. Sosyal hayattan alınan motifler dönemin adeta bir fotoğrafını yansıtır.

(...)

Yûnus bu bölümde kibirli kişilerin bazı özelliklerinden de bahseder. Ona göre kendini beğenen kişi mürşid bulamaz; kendinin düşmanıdır özünü göremez. Ömrünü kibirle yele verip hebâ etmek doğru değildir. Kibirli kişinin makâmları "siccîn"dir. Kibirden kurtulmak gerekir. Kişiyi kibirden kurtaracak olan kuvve "akıl"dır. Esasen akıl denen mürşid, eserin bütün bölümlerinde ilk danışılan kuvvedir. Yûnus eserin ilerleyen bölümlerinde daima akla gidecek ve onun tavsiyeleriyle kibirden, öfkeden, kıskançlık ve kinden kurtulacaktır. Bu akıl, emmâre nefsin emrindeki akıl değil, terbiyeden geçerek latifleşen yolu önce rûha ve kalbe uğrayan küllî akıldır. Ancak küllî aklın verdiği bilgilere güvenilir. Tâlip yol savaşını kazanıp aklını küllî akıl hâline getirmelidir.

(...)

Yûnus kibir ve tevâzuyu anlattığı bu bölümde başka mecâzlara da başvurur. Su alçaktan aktığı için "aşaklık"ı yani tevâzuyu temsil eder. Hayatın kaynağı, arayışın, vuslatın ve saflığın timsali olan su yücelerden alçaklara akar gelir, başka kaynaklarla birleşerek ırmak olur ve denize ulaşır.⁴⁰

Yunus Emre *Risalet'ün Nushiye* eserinin ilk kısmında yaradılış öyküsünü ele aldığı bölümde dört unsurdan hareketle insana gelen özellikleri ifade etmiş ve kibir ateşle gelen felaketlerden biri olarak ele alınmıştır.

³⁸Hicla. Demir, (2016), "Değerler Eğitiminde Klasik Metinlerden Yararlanma: Büstân Ve Risâletü'n-Nushiyye", *İdil Dergisi*, 5, 27 (2016), ss. 2027-2046, s. 2027.

³⁹Kaplan, (2012), s. 72.

⁴⁰Mustafa, Tatçı, (2019). "YÛNUS EMRE'DEN YOLCUYA ÖĞÜTLER- Risâletü'n-Nushiyye", *Türk Ekini*, Sayı, ss. 6-25., **Erişim Adresi:** <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkek/issue/55571/760608>., **Erişim Tarihi:** 24.09.2021, s.13-15.

Toprakla geldi bize dört nitelik: Sabır, hoş huy, tevekkül ve yücelik.

Suyla beraber geldi dört türlü hâl; Temizlik, cömertlik, lütuf ve visal.

Rüzgârla beraber geldi dört heves; Yalan, riya, sabırsızlık ve nefes.

Ateşle geldi dört türlü felâket; Şehvet, kibir, açgözlülük ve haset.

Canla birlikte geldi dört özellik; Utanma, ahlâk, üstünlük ve birlik.⁴¹

Yunus Emre kibrin güzel bir huy olmadığını ve onun asiliğinden başına çok işler geldiğini ifade eder. Üstelik bu özellik ahlaki bir özellik değildir ve gönlü kirletir. Akbalık Yunus düşüncesini şöyle aktarır, “Yunus Emre’nin şiirlerinde kibir, kin, kendini beğenmişlik, çok konuşmak gibi hasletler gönlü kirleten ve ‘gönül pası’ olarak değerlendirilen özelliklerdir.”⁴² Yunus Emre ahlaki açıdan kibrin insana büyük zararları olacağını ifade ederek kibrin tanımını şöyle yapar:

Kibir derler ona, bilirler onu, İmansız kalacak o âsî canı.

Kendinden başka kimseyi beğenmez, Yüksek yerde durur aşağı inmez.⁴³

Yunus için kibre düşmek her insanın yaşayabileceği bir durumdur ancak onun güzel bir huy olmaması nedeniyle o hem insanı kendisinden koparır, kendisine yabancılaştırır hem de onun toplumdan kopmasına sebep olur. Kaplan’ın bu noktadaki en önemli vurgusu, “Kibirli olanlar, kendilerini aşamazlar, Tanrı’ya ulaşamazlar. İçlerinde taşıdıkları ulvî varlığı görmezler. Kendilerine yabancıdır.”⁴⁴ Aynı şekilde Yunus Emre’nin kibir görüşünü Evşen şöyle ifade eder: “Yunus Emre’ye göre *kibir*, imansız yani inanı kalmayan bir ruha dönüşecektir. Kibre düşen insan, imanını kaybedecektir. Kibirli insanda nazar yoktur. Bu yüzden gönlünde nur taşımaz. Allah’a giden bir yol barındırsa da kalbinde, kibir gözünü körelttiği için bu yolu göremez. Bu yolda çevresinden de uzaklaşmış, yalnızlaşmıştır. Kendi kurduğu benlik dünyasına hapsolmüştür. Kibir, kişinin kendi iç dünyasıyla yaşadığı çatışmanın bir ürünüdür. Bu çatışmadan kurtulmanın tek yolu onunla savaşmaktır.”⁴⁵

Kibir endişe verici, kaygı uyandırıcı bir şeydir ve kibre uymak halinde insan kendisini gözden de gönlünden de düşürür. Yunus bu konuda şu beyitleri söyler:

Nice tahta çıkanlar yere düştü, Nice “ben” diyene sinek üşüştü!

Kendinden uzak tut kibr endişesin, Kibre uyarsan uzağa düşersin.

Kibirli insan büyüklük taslayarak kovulmuş şeytan ile aynı duruma düşecek ve böylece hem Hak katından kovulacak hem de insanlar içinde sevilmeyecektir. Yunus şöyle der;

Büyüklük taslama lanet alırsın, Kovulmuşlarla bir olur kalırsın

Beğenme sen seni, uzak düşersin, Çaresiz kalınca yolu şaşarsın.

⁴¹Yunus Emre, (2013), *Nasihâtler Kitabı (Risâletü'n Nushiyye)*, (Haz. Ziya Avşar), Ankara:Sistem Ofset, s. 20-21. Yukarıda bu eserden yararlanacağımız için tekrar atıf vermeyeceğimizi ifade etmiştik. Ancak o uyarı ifadesi sadece eserin “Kibir Destanı” kısmı için geçerli olduğundan eserin ilk kısmında geçen bu bölümde yararlandığımız sayfayı belirtmeyi uygun gördük. (yn.)

⁴²Esra, Akbalık, (2013), “Yunus Emre’nin Şiirlerinde ‘Gönül’ İmgesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 26, Bahar, ss. 20-28, s. 25.

⁴³Yunus Emre, (2013), s. 44.

⁴⁴Mehmet, Kaplan, (2012), “Yunus Emre'nin İnsan ve Ahlak Görüşü (Risalat al Nushiyya'nın tahlili)”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 21(0), **Erişim Adresi:** <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17060/178182>, **Erişim Tarihi:** 16.08.2021, ss. 65-82, s. 72.

⁴⁵Tayfur, Evşen, (2020), “Yunus Emre’nin Risâletü'n-Nushiyye’sindeki Destanların ve Ahlaki Kavramların İncelenmesi”, **Erişim Adresi:** https://www.academia.edu/43126867/Yunus_Emre_nin_Ris%C3%A2let%C3%BCn_Nushiyye_sindeki_Destanlar%C4%B1n_ve_Ahlaki_Kavramlar%C4%B1n_%C4%B0ncelenmesi, **Erişim Tarihi:** 26.09.2021., s. 3.

Bir toplum anlayışı geliştirmeye, bir toplum felsefesi oluşturmaya çalışan Yunus yine bir başka beytinde kibre kendisi düşmeyen insanların da ona karşı dikkatli olmasını salık verir. Buna göre kibirli bir şey duymak, kibre maruz kalmak da insan için tehlikelidir. İnsanların ahlaki birer varlık olmasının yolu nerde kibirli, böbürlenen, üstten bakan bir bakış, davranış ya da söz duyarlırsa oradan uzak kalıp gerekirse de savaşmaları lazımdır.

Varsa kibir haberi, hangi yere, İştien lanet okur o habere.
Sakin olmayasın kibirle yoldaş, Kibri nerde görürsen orda savaş.

Kaplan Yunus'un bu görüşünü şöyle ifade eder; "Kibirli insanlar yalnızlığa mahkûmdurlar. Benliklerini aşamadıkları için kendilerini hakikate ulaştırarak olan "er"e ulaşamazlar. Bundan dolayı onlar kendi kendilerinin düşmanındırlar."⁴⁶

Ölüm Yunus Emre düşüncesinde asıl yurda dönüş ve Hakk'a varıştır. İşte bu varıştan sonra artık geriye dönüp yapılanları değiştirme imkânı yoktur. Bu nedenle bu dünyanın geçici bir dünya olduğu inancından hareketle esas yurda dönüldüğünde artık çaresi olmayacak günah ya da hatalara düşmemek gerekmektedir. Yani bugün henüz buradayken, bu hatadan dönülmesi lazımdır. Yunus bu konuda şu beyitlerle öğütte bulunur;

Kibir ve arzu vefa kılmaz sana, Yazık toprağa düştüğün o güne.
Tenin yıkılmadan kibri yıkıver, Bu zorluklar hanesinden çıkıver

Yazık, bütün ömrün eyvaha vardı, Büyüklenmek, seni yoldan ayırdı.
Büyüklenmek ne ki ona uyarsın, Ümit kesme, bir gün Hakk'ı duyarsın.

Daim sana bakıp seni görürsün, Mağrur olup senden haber verirsün.
Bu ham düşüncelerde ne bulursun? Bu huyla bir gün tövbesiz ölürsün.

Daim sana bakıp seni görürsün, Mağrur olup senden haber verirsün.
Bu ham düşüncelerde ne bulursun? Bu huyla bir gün tövbesiz ölürsün.

Arzu ve kibir nice tutar seni?
Ölüm evreni bir gün yutar seni!

Ömür borcunun vakti bir gün ere, Ecel, varlık harmanın yele vere.
Bu vade ermeden gel bir gözün aç, Arzu ve kibir yolundan beri kaç.

Kibirli olmanın da, kibir sahibi olmanın da kabul görececek bir durumu yoktur. Bu nedenle der Yunus, kibirli olana özenmemeli, onun gibi olmamaya özenilmelidir. Çünkü kibirli olan insanın ne kendine, ne topluma ve ne de insanlığa faydası vardır. Çünkü onun gönlü kararmıştır, narsuzdur.

Bu kibre nazar kılsan yok vefası, Zahmettir nereye baksan hevası.
Kibir sahibinin nazarı yoktur, Bu sebepten gönülde nuru yoktur.

Kibirli kişiler dosta eremez, Kibir kendine düşmandır göremez.
Düşmansın sen sana, dostun kim ola, Bu kötü huyundur sana havale.

İyi değildir bu yolda aymazlık, Çok uzatma, işin var bunca yıllık.
Yazık, kibir işini çok uzattın, Kendi kendini gönüllerden attın.

Beyitler göstermektedir ki kibir hem bireysel hem toplumsal yaşam açısından kötüdür. Kişi kibir ile hem kendisinden kopmakta hem kutsal saydığı inancına ters düşmektedir. Öte yandan kibirli insanlardan ve kötü bu nedenle de kötü huylu insanlardan oluşan toplumda bir birlik sağlanamayacağı için kibir toplumun bütünü etkileyen bir durum olacaktır. Tüm bunlardan ötürü kibirden kurtulmak gerekmektedir. Yunus Emre için kibirden kurtulmanın yolu tevazu ve akıl ile işbirliği yapmakla mümkündür. O *Risaletü'n Nushiyye*

⁴⁶ Kaplan (2012), s. 72.

eserinin “Kibir Destanı” bölümünde kibrin bir tuzak olduğunu ve bu tuzağa düşmemek için tevazuya öncelik verilmesini önerir. Bu hususla ilgili bazı beyitlere aşağıda yer verilmiştir.

Çok hızlı davran ki ütülmeysin, Kibir tuzağına tutulmayasın.
Kibrin öğüdünü tutarsan eğer, Biçemezsin tevazuya bir değer.
Kibirinin yeri Siccîn içinde, O yüzden olmadı hiç din içinde.
Din yolu tutanın Siccîn nesidir? Kin ve kibir ehlinin din nesidir?
Bana inanmazsan hâlin göresin, Şu ömrü, kibirle yele veresin!
Şimdi akıldan medet iste, yürü! Esir olmuşsun bunca yıldan beri.
Akıl, adaletli aziz kişidir, Bunalana medet onun işidir.
Seni çok beladan kurtara akıl, Mutluluk yoldaşın olsun, ay ve yıl.
Geldi Akl’ın yanına mahcup olmuş, Gözleri kaygıdan yaş ile dolmuş.
Kendine gelip de selam veremez, Ateşe düşer yolunu göremez.
Geçti nice zaman saydı yerinde, Geçirdi ömrü nefsin pazarında.
İşit şimdi akıl ne söyler ona: “Sakın, tevazu taliptir canına!”
Sözü bitmeden tevazu göründü, Kibir onu görüp yüz geri döndü.
Kılıç çekip gelir, yer alçağından, Kibir onu görüp kaçtı dağından.
Dağı ovayı doldurdu bir feryat, Kimine Cennet kimine Arasat.
Tevazu kibr’in üstüne at sürdü, Kibir baktı, bir eri bin er gördü.
Âsî kibir, hiç bırakmadı işi, Dağ başını tutup geçirdi kışı.
Bu tevazu, bir ırmak olup aktı, Belli ki derdi denize varmaktı.
Tevazu edeni define bekler, Yüce yer gözeten derde dert ekler.
Tevazuyla varsan meydan senindir, Cevher senden çıkar, maden senindir.
Tevazudur yeri göğü götüren, Yedi kat yerden aşağı duran.
Tevazu üzeredir gök ile yer, Öveceksen tevazuyu övüver.
Gizlenip kibr eri görünmez oldu, Artık yüksek bir yere binmez oldu.
Tevazuyla kanaat hoş yâr oldu, Neyi istersen orda var oldu.
Tekrar şenlendi şehir ile vilayet, Dostumuz şad oldu, düşmanımız mat.
Casus gidip akla haber ilettiler, Gör tevazuyu, kibre neler etti
Kardeş, eline ne geçti, gör kibri, Diri kurtulmadı bin erden biri.
Akıl bunu işitip çok sevindi, Muştuluk verip hemen tahttan indi.
Gel, bilgini unut sen, uslu isen, Saadettir sana her ne huylu isen!
Yunus tevazuyu çok beğendin sen, Bu yüzdendir aşk makamına geçmen.
Farizadır sana, sen seni sakın, Kim ola sencileyin sana yakın?
Halk içinde yüzünü yere bırak, Bu durum kibir ehline çok uzak.

Kibir haline düşen insan sırasıyla bütün kötü hallere doğru kayacaktır. Kibir, hırs, kin ve düşmanlığa sebep olacaktır. Ahlaki değerler olan saygı, sevgi, tâmâ, hoşgörü ve tevazu gibi değerlerden yoksun düşecektir. Bu haliyle öte dünyaya göç ettiğinde orada büyük bir pişmanlık yaşayacak ve gönlünün üzerindeki perdeyi bu dünyada kaldıramazsa sonu lanetlenmiş olmakla bitecektir. İnsanın yapacağı akıldan medet umup buradan kibri ortadan kaldırıp tevazuyla davranmasıdır. Aksi takdirde insan önce kendinden sonra tüm kamudan uzaklaşacaktır. Böyle bir toplumda birlik ve beraberlik düşünmek mümkün değildir. Sen, ben ayrılığının olduğu yerde birlik mümkün değildir, birliğin olmadığı yerde ise insan ne kendini ne başkalarını ne de toplumunu koruyabilir. Burada kişiler arası gizli bir yabancılık ve düşmanlık peyda olur. Böylesi bir toplumda ne bilim, ne sanat ne de düşünce gelişir. Bu

toplumun erdemli bir toplum olması mümkün değilken burada ne ilerleme olur ne de kâmil insan ortaya çıkar. Kâmil bir insan, yani ahlaki kemâle ermiş insan önce kendi özünü bulan, kendisinden yola çıkarak da toplumu dönüştüren insandır. Bu insan kendini arayışını daha en başında kendi kibiri ile kaybederse başkalarına fayda sağlaması beklenemez. Yunus düşüncesinde kibirli insan, ölüm fikri ile birlikte ahiret inancına da uygun davranmadığı için en nihayetinde kovulmuş şeytandan farklı olmayacaktır. Kaplan, "kendini aşan insan başkalarına faydalı olur. O, kendini değil, başkalarını düşünür. Bundan dolayı "tevazu" da sosyal bakımdan "müsbet" bir kıymettir. Yunus "su" imajını devam ettirerek başkalarına faydalı insanı "sebil"e benzetir."⁴⁷ Diyerek bu durumu ifade eder.

Şimdi çalışmamızın başlangıcında ifade ettiğimiz yere geri dönerek Yunus Emre düşüncesi ile günümüz felsefecilerinin durumunu yeniden değerlendirmek gerekmektedir. Yunus düşüncesinde birazda dini perspektifle ele alınmış olan kibir kavramı görüldüğü üzere öncelikle toplumsal yaşam, bilimsel ilerleme ve düşünme dünyasının erginleşmesi durumunu içermektedir. Eğer felsefeyi bir alanın salt kendi düşüncesi ya da bir grubun yaklaşımı olarak ele alırsak bu kibirli yaklaşımla onun ilerlemesine hiçbir katkı sağlamamız mümkün değildir. Günümüzde 'felsefe nedir?' sorusundan ziyade, 'felsefe dünya sorunları karşısında ne tür çözümler sunabilir?' sorusu ile ilgilenilmektedir. Felsefenin ne olduğu sorunu burada çözülmüş gibi durmaktadır ancak bu temel sorun hala devam etmektedir. İkinci nokta ise dünya sorunları karşısında hala felsefeden medet umuluyor olması sevindiricidir. Çünkü felsefe itibarını kaybetmiş olsa bile önemi hala orada durmaktadır. Bu nedenle Yunus'un diliyle araştırmacılara ya da felsefe ile ilgilenen herkese yapılacak öneri şu olacaktır; Sen, ben, bir grup ya da gürhunun düşüncesi ayrımını bir kenara bırakıp, hep birlikte felsefenin gelişmesi için kolların sıvanması gerekmektedir. Bir alanın uzmanı olmak başka uzmanları yok saymak demek değildir, burada her bir çabaya eşit düzeyde değer verilmeli, varsa hataları kibirli bir üslupla değil, olumlu bir üslupla eleştirmeye ve düzeltilmeye çalışılmalıdır.

Sonuç

Yunus Emre sadece kendi çağındaki yaşanmışlıklara ışık tutma gayretiyle söz söylemez, onun sözü evrensel ahlak değerlerine sahip olmasından dolayı çağının ötesine geçip günümüzde anlam bulmaktadır. Bu nedenle Yunus asırlar öncesinden bize bir çağrıda bulunarak günümüz dünyasının sorunlarını ifade eder. Ona göre eğer bir kişi ahlaki açıdan uygun eğilimlere sahip değilse bu durumda o toplum içten çürüyecek ve burada olumlu gelişmeler görmek mümkün olmayacaktır. Biz bugün pek çok sorunla baş etmeye çalışan çağımız insanları olarak Yunus'un çağına göre çok daha şanslı değiliz. Belki Moğol istilalarıyla değil ama her koldan bizi kuşatmış dijital, sanal, siber, tıbbi, bilimsel, dinsel sorunlarla baş etmeye çalışan aciz insanlarız. Varoluşumuzun kaygılarını en çok bu çağda yaşıyor olabiliriz. Bu çağ metanın ön plana çıktığı, pragmatizmin ve uç bireyselliğin yaşanmakta olduğu bir çağdır. İnsan akıl varlığı olarak doğanın, varlığın, bilimin ve dinin karşısında yapayalnız bırakılmıştır. Bu insanın akli ile kendisine varması gerektiğini söyleyen asırlar öncesinin sesi kulaklarımızda yer etmelidir. Bir toplumda felsefenin gelişmesi herkesin kendi çabasına bağlıdır, evet felsefe herkesin işi değildir belki ama bir toplumun büyük bir oranı kâmil insan olma yolunda çaba sarf ederse felsefe herkesin değilse bile büyük çoğunluğun işi haline gelir. Bu tür durumlar bir tür mucize değildir. Toplumların refah seviyelerini yukarı çıkardıkça felsefe, sanat ve bilimin gelişeceğini söylemek de bir keşif değildir. Önümüzde kadim felsefe örneği bulunmaktadır. Kadim felsefe ile kastettiğimiz bilgi sevgisinden yola çıkan bilgiye, düşünceye felsefeye tam bir sadakatle bağlı olan ve buradan çıkar amacı gütmeyen felsefedir. Buradaki başarı sonraki felsefe dönemlerinde yakalanamamış olduğu için her seferinde oraya 'yeniden dönüş'ün yolu aranmıştır. Burada yeniden dönüşe gerek olmamasının yolu basitçe şöyle ifade

⁴⁷Kaplan, (2012), s. 73.

edilebilir; eğer günümüz felsefecileri dünya sorunlarıyla baş ederken tamamen bireysel ancak bu bireyselliğin neticede geneli ilgilendireceğini de hesaba katarlarsa ve insanın ahlaki yönlerinin onun felsefesini etkileyeceğini de bilirlerse sorun çözülecektir. Felsefe artık ahlakını kaybetmiş, ötelemiş, ya da ahlakiymiş gibi davranan, samimiyetsiz dillerde heba edilmemelidir. Felsefi üslup, bilgi, birikim tek elde olacak bir durum değildir ve bunu ısrarla savunan görüşler bu kibirli yaklaşımlarıyla önce kendilerine, ardından içinde yaşadıkları topluma ve bu toplumun entelektüel gelişme seviyesine zarar vermektedir.

Kaynakça

- AKBALIK, Esra, (2013), “Yunus Emre'nin Şiirlerinde ‘Gönül’ İmgesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 26, Bahar, ss. 20-28.
- ALBAYRAK, Mevlüt, (2021), “Immanuel Kant, (2021), *Fakültelerin Çatışması*, (Çev. Mevlüt Albayrak), Ankara: Fol Yayınevi.) İçinde geçen “Sunuş” kısmı.
- ARISTOTELES, (2007), *Nikomakhos'a Etik*, (Çev. Saffet Babür), Ankara: BilgeSu Yayınevi.
- AYDIN, İnyet, (2020), “Mesleki Gurur ve Öğretmenlik Mesleği”, *Prof. Dr. Hüseyin Korkut'a Armağan Eğitimde 58. Yıl*, (Ed. Elife Doğan Kılıç), Ankara: Anı Yayıncılık.
- BADIOU, Alain, (2005), *Felsefe İçin Manifesto*, (Çev. Nilgün Tural-Hakkı Hünler), İzmir: Ara-lık Yayınevi.
- ÇİÇEK, Hasan, (2003), “Kadim Üç Felsefe Problemi Bağlamında Mevlana'nın Mesnevi'sinde Metaforik Anlatım”, *AÜİFD*, Cilt 44, Sayı 1, ss. 293-311. **Erişim Adresi:** <https://dSPACE.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/66049>, **Erişim Tarihi:** 20.07.2021.
- DEMİR, Hiclal. (2016), “Değerler Eğitiminde Klasik Metinlerden Yararlanma: Bûstân Ve Risâletü'n-Nushiyye”, *İdil Dergisi*, 5, 27 (2016), ss. 2027-2046.
- DILLON, Robin S., (2004), “Kant on Arrogance and Self- Respect”, *Setting the Moral Compass: Essays by Women Philosophers*, (Ed. Cheshire Calhoun), New York: Oxford University Press.
- ESENYEL, Adnan, (2014), “Hakikatsiz Bir Felsefe Mümkün mü?”, *III. Uluslararası Felsefe Kongresi-Gelenek, Demokrasi ve Felsefe*, 23-25 Ekim 2014, Bursa, **Erişim Adresi:** https://www.academia.edu/34022693/Hakikatsiz_Bir_Felsefe_M%C3%BCmk%C3%BCn_M%C3%BC, **Erişim Tarihi:** 20.07.2021, ss. 48-53.
- EVŞEN, Tayfur, (2020), “Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'sindeki Destanların Ve Ahlaki Kavramların İncelenmesi”, **Erişim Adresi:** https://www.academia.edu/43126867/Yunus_Emre_nin_Ris%C3%A2let%C3%BCn_Nushiyye_sindeki_Destanlar%C4%B1n_ve_Ahlaki_Kavramlar%C4%B1n_%C4%B0ncelenmesi, **Erişim Tarihi:** 26.09.2021.
- GÜNGÖR, Muhammed, (2014), “Hıristiyanlıkta Yedi Ölümçül Günah”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 17/45, (15-12-2014) (Aralık 2014): 36-59. **Erişim Adresi:** <https://doi.org/10.15745/da.76332>, **Erişim Tarihi:** 20.07.2021.
- HACİBEKTAŞ-İVELİ, (1990), *Makâlât*, (Çev. Esad Coşan, Sad. Hüseyin Özbay), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- HEIMSOETH, Heinz, (2011), *Felsefenin Temel Disiplinleri*, (Çev. Takiyettin Mengüşoğlu), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet, (2012), “Yunus Emre'nin İnsan ve Ahlak Görüşü (Risalat al Nushiyya'nın tahlili)”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 21(0), **Erişim Adresi:** <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17060/178182>, **Erişim Tarihi:** 16.08.2021, ss. 65-82.
- MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ, (2015), *Mesnevî-i Ma'nevî*, (Çev. Derya Örs, Hicabi Kırilangç), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- MONTAIGNE, (1999), *Denemeler*, (Çev. Sabahattin Eyuboğlu), İstanbul: Cem Yayınevi.
- SCHOPENHAUER, Arthur, (2017), *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar*, (Çev. Mustafa Tüzel), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- TATÇI, Mustafa, (2019). "YÜNUS EMRE'DEN YOLCUYA ÖĞÜTLER- Risâletü'n-Nushiyye", *Türk Ekini*, Sayı, ss. 6-25., **Erişim Adresi:** <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkek/issue/55571/760608>., **Erişim Tarihi:** 24.09.2021.
- TIBERIUS, Valerie and WALKER, John D., (1998), "Arrogance", *Amerikan Philosophical Quarterly*, Oct. 1998, Vol. 35, No. 4.
- UÇAN, M. Hilmi, (2018), "Bir Değer Yargısı Olarak 'Vakar' ve 'Kibir' Bağlamında Güray Süngü'nün 'Kibir' Adlı Öyküsünün Göstergibilimsel Çözümlemesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 2, Eylül 2018, ss.155-164.
- VOLTAIRE, (2014), *Felsefe Sözlüğü*, (Çev. Lütfi Ay), İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- YUNUS EMRE, (2013), *Nasihatler Kitabı (Risâletü'n Nushiyye)*, (Haz. Ziya Avşar), Ankara: Sistem Ofset.
- "Kibir" Md., **Erişim Adresi:** <https://sozluk.gov.tr/>. **Erişim Tarihi:** 20.07.2021.
- "Gurur" Md., **Erişim Adresi:** <https://sozluk.gov.tr/>. **Erişim Tarihi:** 20.07.2021.
- Erişim Adresi:** <https://kuranfihristi.net/fihrist/kibir>., **Erişim Tarihi:** 20.07.2021.